

*Шевчук В. М.,**к. ю. н., доцент, доцент кафедри криміналістики,
НУ «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»*

ТАКТИЧНА ОПЕРАЦІЯ ЯК РІЗНОВИД ТАКТИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ

Анотація. Досліджуються тактичні операції у системі тактико-криміналістичних комплексів. Доктринальні підходи до визначення поняття «тактико-криміналістичний комплекс» ґрунтуються на диференційованому розумінні таких організаційно-тактичних засобів як тактична операція і тактична комбінація. Вони розглядається і як самостійні категорії криміналістики, і як особливі різновиди тактико-криміналістичних комплексів розкриття та розслідування злочинів.

Ключові слова: тактико-криміналістичні комплекси, тактична операція, тактична комбінація, організаційно-тактичні засоби.

Постановка проблеми. Визначальною тенденцією сучасного розвитку криміналістики та слідчої практики є комплексне застосування слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів з метою вирішення в певній слідчій ситуації окремих тактичних завдань розслідування, вирішення яких в інший спосіб є неефективним або взагалі неможливим. «Усе більшою мірою $\frac{3}{4}$ наголошує М. О. Селіванов, – виявляється тенденція в розвитку слідчої тактики до розробки комплексів слідчих та оперативних дій для досягнення цілей і вирішення тактичних завдань, що виникають у процесі розслідування кримінальних справ» [18, 40]. На переконання Б. В. Щура, настав час перейти від розрізнених методичних рекомендацій щодо тактичної доцільності проведення окремих слідчих дій до відповідного комплексного підходу, встановлення певних залежностей із проміжним (тактичним) завданням розслідування [27, 185]. При цьому треба враховувати, що тактико-криміналістичні комплекси при розслідуванні злочинів (прийоми, комбінації, операції) являють собою певні інструменти збирання і перевірки доказів. Вони розглядаються як процесуальна та організаційно-тактична форма здійснення оптимальних, допустимих способів дій, лінії поведінки в процесі вирішення тактичних завдань, що реалізується для досягнення цілей розслідування злочину [30, 50]. Розроблення комплексів різних рівнів, дослідження і типізація ситуацій розслідування, в умовах яких ці комплекси застосовуються, дозволяють розробляти рекомендації практичної спрямованості на рівні алгоритмів [2, 5].

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних проблем. Для позначення комплексів у спеціальній літературі та практиці розслідування злочинів використовують різноманітні терміни. Нерідко їх іменують «тактичний комплекс» [17, 92], «криміналі-

стичний комплекс» [19, 98], «тактико-криміналістичний комплекс» або «тактичний (криміналістичний) комплекс» [2, 5], «організаційно-тактичний комплекс» [25, 331-343; 23. 185-192] та ін. У більшості випадків спостерігаються різні підходи до тлумачення розглядуваних понять, певні дискусії щодо їх сутності та змісту. У зв'язку з цим правильно зазначає О. Ю. Головін, що, на жаль, однозначного розуміння сутності розглядуваних дій, заходів і прийомів немає до цього часу, так само як і немає єдиного напрямку їх систематизації [7, 216-221].

Виходячи з викладеного, одним із нагальних завдань теоретичної розробки проблематики комплексного використання тактико-криміналістичних засобів є вирішення проблеми понятійного апарату. Адже на початку будь-якого наукового дослідження необхідно визначити значення, місце і взаємозв'язок досліджуваного явища (категорії), розібратися в загальних теоретичних положеннях, сформулювати вихідні поняття і тільки тоді безпосередньо приступити до наукової розробки проблеми. Нехтування цим правилом призводить лише до плутанини, а іноді змушує «відкидати» вже наявний досвід теоретичних і прикладних досліджень і починати розгляд тих чи інших питань буквально з початку, з першооснов [2, 3]. У цьому аспекті, безсумнівно, значний науковий і практичний інтерес має поглиблене дослідження поняття «тактико-криміналістичний комплекс», його структури, співвідношення компонентів, що в ньому поєднуються, їх вплив один на одного тощо.

Викладення основного матеріалу. Формулювання поняття «тактико-криміналістичний комплекс» потребує передусім ретельного аналізу і з'ясування сутності терміна «комплекс», під яким розуміється (англ. *complex* < лат. *complexus* сплетіння, поєднання, зв'язок) сукупність предметів, понять або асоціації, які складають одне ціле [3, 299]. У тлумачних словниках термін «комплекс» трактується як сукупність, поєднання явищ та властивостей [21, 1428] або сукупність предметів, пристроїв, програм, явищ, дій, властивостей, що становлять одне ціле, які діють в єдиній системі, що мають загальне призначення, у комплексі – спільно, вєдино, не роз'єднуючи з чим-небудь [4, 445], або сукупність, поєднання чого-небудь; група, сукупність предметів явищ єдиного призначення [15, 282].

У психологічній літературі під комплексом розуміється поєднання окремих психічних процесів в єдине ціле, відмінне від суми своїх елементів [1, 79; 28, 129]; сукупність психічних елементів, що об'єднуються навколо якого-небудь тематичного ядра і асоціюються з певними почуттями [20, 269]. У психології – це сукупність психічних процесів, які викликають неадекватну реакцію на будь-який зовнішній або внутрішній психічний подразник [3, 299] або сукупність яких-небудь психічних елементів, характерна для когось-небудь, що усвідомлюються ним і визначають його поведінку [4, 445]. У свою чергу *комплексний* (лат. *complexus* «сплетений») означає поєднаний з чимось, складний [3, 299]; такий, що охоплює групу предметів, явищ, дій, властивостей, процесів; який становить комплекс чого-небудь [4, 445].

У понятійному апараті науки криміналістики термін «тактичний (криміналістичний) комплекс» з'явився як наслідок намагання науковців об'єднати під «один дах» усі існуючі організаційно-тактичні засоби [12, 369]. У цьому сенсі О. Ю. Головіна справедливо зауважує, що завдання побудови чіткої та логічної системи понять у сучасній криміналістиці обумовлює необхідність введення в науку спеціального терміна, що позначає різні об'єднані необхідністю вирішення певних завдань розслідування комплекси дій слідчого [7, 216-217].

Разом з тим, у теорії криміналістики питання щодо поняття «тактичний (криміналістичний) комплекс» залишається дискусійним. Зокрема, М. О. Селіванов під тактичним комплексом розуміє поєднання (комбінацію) тактичних прийомів у рамках однієї процесуальної дії [17, 92]. В.І. Сорокотягін та О. А. Шмідт, навпаки, вважають, що криміналістичний комплекс являє собою поєднання безлічі слідчих, організаційно-перевірочних, контрольно-ревізійних заходів, а також дій із використання спеціальних знань, що проводяться слідчим та іншими учасниками кримінального судочинства з метою своєчасного виконання окремих значних за обсягом завдань [19, 98].

Є. Г. Джакішев у понятті «тактико-криміналістичний комплекс» по суті поєднує дві категорії – «тактична операція» і «тактична комбінація». На його думку, такий підхід до позначення різних сукупностей слідчих дій найбільш оптимальний, оскільки і тактична операція і тактична комбінація взаємно доповнюють одне одного «і можуть бути використані одночасно для характеристики всієї системи із сукупності слідчих заходів» [8, 25]. Окремі вчені вважають, що тактико-криміналістичний комплекс являє собою сукупність слідчих дій, оперативно-розшукових, контрольно-ревізійних, технічних та інших заходів, а також сукупність тактичних прийомів, які реалізуються в рамках окремої слідчої дії. Вказані комплекси застосовуються з метою вирішення конкретних завдань, які виникли

на певних етапах розслідування злочинів в умовах тих чи інших слідчих ситуацій [2, 5-21].

У системі тактико-криміналістичних комплексів С. Ю. Якушин розрізняє окремі тактичні прийоми та комплексні тактичні засоби – тактичні комбінації та тактичні операції [29, 556-560]. При цьому науковець наголошує, що поняття тактико-криміналістичного комплексу не повинно ототожнюватись з поняттям криміналістичного комплексу, яке є більш широким за своїм змістом [31, 51-66]. На думку О. Ю. Головіна, тактичні комплекси це різнорівневі системи слідчих, оперативно-розшукових і організаційних дій, прийомів, направлених на вирішення поставлених завдань при розслідуванні кримінальної справи [7, 216-288].

А. В. Шмонін зазначає, що термін «тактичний комплекс» – це організаційно-упорядкована сукупність (система) тактичних прийомів та /або процесуальних дій, та /або оперативно-розшукових, та /або інших заходів, спрямованих на вирішення завдань попереднього розслідування або обумовлених цим завданням та слідчою ситуацією. На його думку, тактичні комплекси можуть включати у свій склад такі елементи: тактичні прийоми; слідчі дії; інші процесуальні дії; організаційні заходи; технічні заходи; оперативно-розшукові заходи; ревізії та документальні перевірки (податкові перевірки); заходи по вивченню документальної інформації; заходи по використанню засобів масової інформації та інтернет-технологій в процесі розслідування злочинів; заходи, пов'язані з використанням допомоги громадськості (громадських організацій, інших об'єднань громадян; інші. Запропонований підхід, на переконання А. В. Шмоніна, має такі переваги. По-перше, він заснований на загально-визнаному всіма вченими положенні, що незалежно від індивідуальних інтерпретацій розглядуваного процесу він являє собою комплекс тактичних прийомів та /або процесуальних дій, та /або оперативно-розшукових, та /або інших заходів. По-друге, використання єдиного терміну вирішує питання про практичне значення самостійного розгляду таких категорій, як «тактичні комбінації», «тактичні операції». По-третє, даний підхід передбачає найбільш системну і цілеспрямовану розробку класифікаційних систем організаційно-тактичних комплексів процесуальних та інших дій (заходів) [26, 346-347].

Викладену позицію А. В. Шмоніна було піддано критиці на сторінках криміналістичних видань. Зокрема, Б. В. Щур, вважає, що важко уявити поєднання різнопорядкових засобів криміналістичної тактики – систем тактичних прийомів (або окремих тактичних прийомів) і процесуальних (слідчих) дій чи інших заходів, оскільки тактичні прийоми не існують самі по собі, вони застосовуються в межах слідчої дії. Тому й поєднання може бути слідчих дій та інших (процесуальних чи непроцесуальних) заходів. Інша справа, що існують різновиди тактичних операцій:

(1) система слідчих дій; (2) комплекс слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; (3) комплекс слідчих дій та організаційно-технічних заходів тощо. Ось такі поєднання можливо було б віднести до тактичних комплексів, які використовуються як елемент окремої криміналістичної методики [27, 188-189].

Відмінну від попередніх і доволі оригінальну позицію з розглядуваного питання займає В. М. Ісаєнко, який зазначає, що тактичний комплекс – це система слідчих, інших процесуальних, оперативно-розшукових, інформацій-них та інших допоміжних дій, спрямованих на отримання доказів, які мають значення для вирішення відносно локалізованого конкретного завдання досудового розслідування, підкореного загальній його меті, і яке є, таким чином, *локальною методикою розслідування* (курсив наш. – В. Ш.) [10, 269-276]. Він пропонує розрізняти зміст тактичного комплексу у вузькому і в широкому сенсі. Тактичний комплекс у вузькому сенсі – це система тактичних прийомів, які застосовуються при виконанні будь-якої однієї слідчої дії (наприклад, допиту). Тактичний комплекс в широкому розумінні є системою декількох видів дій – слідчих, оперативно-розшукових, інших (або лише слідчих), спрямованих на вирішення окремого завдання розслідування [11, 77].

На думку В. М. Ісаєнка, терміни «тактичний комплекс» і «тактична операція (комбінація)» – це рідні поняття, оскільки мають єдину природу походження і спрямовані на реалізацію загальної мети розслідування. Але разом з тим ці поняття не тотожні. Для тактичної операції (тактичної комбінації) характерна підкорена роль по відношенню до тактичного комплексу, будучи одним з інструментів його здійснення, одним із складових його елементів. Тактична операція (комбінація) має певну комплексну побудову, але на меншому рівні складності та спрямованості. Крім того, вони мають різний зміст і структуру, а основна їх різниця полягає в різному значенні отриманих шляхом їх використання результатів. За своїм характером всі вони є комплексами з різним змістом. Зокрема, тактична операція більше асоціюється з поняттям методу оперативно-розшукової роботи. Об'єм і характер дій, які намічаються до здійснення в рамках тактичної операції, значно вужче, аніж у рамках тактичного комплексу. Тактична операція здійснюється у більш стислий проміжок часу. У систему елементів тактичної операції слідчі дії, як правило, не входять, а якщо і включаються до неї, то вони спрямовані не на досягнення мети отримання доказів, а головним чином на створення умов для їх отримання. Однією з відмінностей також є те, що тактичний комплекс завжди орієнтований на отримання конкретного локального результату шляхом провадження певної сукупності слідчих дій, які знаходяться у жорсткому взаємозв'язку та взаємообумовленості. Кожна слідча дія, яка у нього

входить, має конкретне призначення і не може бути замінена іншою слідчою дією [10, 269-276].

Окрім з викладених В. М. Ісаєнком положень викликають заперечення. По-перше, не поділяємо позицію автора щодо доцільності поряд з «тактичною операцією» і «тактичною комбінацією» виокремлювати «тактико-криміналістичний комплекс» як побудову більш високого рівня складності та спрямованості. Тим більше поданої у такій формі як локальна методика розслідування. По-друге, не можемо погодитися із спірним твердженням В. М. Ісаєнка, що у систему елементів тактичної операції слідчі дії, як правило, не входять, а якщо і включаються до неї, то вони спрямовані не на досягнення мети отримання доказів, а головним чином на створення умов для їх отримання. Це положення суперечить усталеним у криміналістичній доктрині поглядам на поняття, природу, призначення тактичних операцій.

Висновки. Отже, з огляду на проведений аналіз, можна стверджувати, що категорії «тактична комбінація» і «тактична операція» відбивають окремі різновиди тактико-криміналістичних комплексів. Вони є відносно новими, специфічними діяльними категоріями, що розкривають функціональну сторону тактико-криміналістичних засобів, які застосовуються слідчим у процесі розслідування злочинів. Тактична комбінація і тактична операція – динамічні категорії, сутністю яких є дія, взаємодія та вплив. Незважаючи на чисто зовнішню схожість, вони є самостійними тактичними засобами, а їх розмежування відбувається на основі таких індивідуалізуючих ознак:

1) *сутність та зміст* – тактична комбінація являє собою поєднання тактичних прийомів у межах однієї слідчої дії; тактична операція – це сполучення слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів, яке відповідає цілям, загальному задуму, місцю та часу, специфіці вирішення проміжного завдання розслідування, слідчій ситуації, що склалася, наявним ресурсам для успішного практичного застосування цього комплексу;

2) *система цілей і завдань* – тактична комбінація, спрямована на забезпечення вдалого вирішення конкретного завдання певної слідчої дії, наприклад, викриття неправди під час провадження допиту; метою тактичної операції є успішне розв'язання локального, проміжного завдання розслідування, вирішить яке у інший спосіб або не доцільно, або взагалі не можливо;

3) *складність компонентів структури* – у тактичній операції компонентами є слідчі дії, оперативно-розшукові процедури, організаційні заходи, тобто різнопорядкові тактичні засоби; структура тактичної комбінації охоплює систему однопорядкових засобів, в основному прийомів криміналістичної тактики. При цьому, чим вище рівень завдання розслідування, тим більш складний комплекс дій потребується провести для його вирішення;

4) *функціональне призначення* – тактичну операцію необхідно розглядати як засіб організації конкретного акту розслідування, з метою впливу на слідчу ситуацію для її зміни у сприятливий для слідства бік, а тактичну комбінацію як засіб організації конкретної слідчої дії;

5) *масштабність і тривалість провадження* – тактичні комбінації носять локальний характер, місце їх здійснення, як правило, обмежується місцем провадження слідчої дії. У порівнянні з ними тактичні операції більш масштабні, наприклад, розшук може бути як місцевим, так і у масштабі країни. Окрім цього, тактична комбінація – одночасна категорія, яка реалізується на певному етапі провадження слідчої дії. Тактичну ж операцію можна визначити як «така, що продовжується», бо час і послідовність проведення дій та заходів, які входять у її склад, залежать від відображеного у єдиному плані тактичного задуму слідчого;

6) *складність організації* – тактична операція це форма взаємодії співробітників слідчих, оперативно-розшукових, ревізійних, контролюючих та інших органів, використання знань спеціалістів, за допомогою яких застосовуються засоби та методи різноманітних природних та технічних наук. Тобто, тактичні операції, з точки зору їх організації, являють собою більш складний комплекс, а ніж тактичні комбінації;

7) *суб'єктний склад учасників* – у організації і проведенні тактичної операції приймають участь окрім слідчого, співробітники оперативних і технічних підрозділів правоохоронних органів, спеціалісти різних галузей знань і навіть представники громадськості, тоді як тактична комбінація реалізується зусиллями одного слідчого (інколи двох), тобто коло учасників тактичної операції завжди ширше, ніж при проведенні окремої слідчої дії і, відповідно, тактичної комбінації.

Проте, не дивлячись на певні критерії розмежування цих комплексів необхідно погодитись з В. А. Журавлем, який зазначає, що запропоновані комплекси треба розглядати не як конкуруючі між собою криміналістичні категорії, а навпаки, як доповнюючі один одного засоби, що в сукупності створюють єдиний, найбільш ефективний механізм отримання інформації, необхідної для розкриття, розслідування та попередження злочинних проявів [9, 197-208].

З нашого погляду, у даному випадку найбільш вдалим терміном для позначення комплексу процесуальних та непроцесуальних дій та заходів, спрямованих для вирішення окремих тактичних завдань розслідування, все ж таки є «тактична операція», оскільки термін розкриває сутність та зміст даного криміналістичного засобу. З метою уніфікації понять термін «тактична операція» доцільно застосовувати тільки тоді, коли мова йде про систему (комплекс) слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів, а термін «тактична комбінація» – лише відносно системи тактичних

прийомів у рамках проведення окремої слідчої дії. При цьому тактичну операцію слід розглядати і як самостійну категорію криміналістики, і як особливий різновид тактико-криміналістичних комплексів розкриття та розслідування злочинів. Комплекс дій, що входять до структури тактичної операції, не замінює собою тактику слідчих дій, а утворює більш складну побудову, зміст якої не вичерпується тактичними прийомами, а включає також слідчі дії, оперативно-розшукові та інші заходи, які сприяють їх реалізації [6, 5]. У порівнянні з тактичними прийомами та їх поєднаннями, тактичні операції відрізняються масштабністю та тривалістю дій, більш широким колом учасників та високим ступенем організованості їх діяльності.

Разом з тим, необхідно враховувати, що не будь-який набір слідчих та інших дій можна визнати тактичною операцією. У функціональному відношенні об'єднання слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів у тактичну операцію відбувається на підставі можливості вирішення у результаті такого об'єднання певного завдання розслідування, яке через об'єм або зміст неможна вирішити шляхом застосування окремих тактичних прийомів, слідчих дій і т. д., або отримання слідчим тактичної переваги при вирішенні даного завдання у порівнянні із застосуванням інших засобів розслідування. Якщо ж мова йде лише про декілька дій слідчого, які виконуються ним для вирішення будь-якого конкретного завдання у певній послідовності, то це ще не тактична операція [22, 106]. Все це зумовлює потребу в подальшій активній розробці проблеми тактичних операцій, що має не лише теоретичне, але й практичне значення, дозволяючи включити в арсенал слідчого наукові рекомендації, здатні відіграти суттєву роль у підвищенні ефективності кримінального провадження і в кінцевому рахунку у встановленні істини. Чітке уявлення сутності тактичної операції та співвідношення її з іншими тактико-криміналістичними комплексами розслідування слугує подальшому розвитку теорії криміналістики, вдосконаленню слідчо-судової практики.

Література:

1. Александров Д. О. Юридична психологія. Словник: Довідкове видання / Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін. – Вид. 2-ге., уточ. та доп. – К.: КНТ, 2008. – С. 204-208.
2. Асташкина Е. Н. Расследование преступлений. Криминалистические комплексы: учеб.-практ. пособие / Е. Н. Асташкина, Н. А. Марочкин, А. Е. Михальчук, В. Я. Решетников. – М.: Приор-издат, 2003. – 112 с.
3. Большой словарь иностранных слов / сост. А. Ю. Москвин. – М.: Центрполиграф; Полюс, 2001. – 816 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2002. – 1728 с.
5. Гаврилин Ю. В. Криминалистика в понятиях и терминах / Ю. В. Гаврилин, А. Ю. Головин, И. В. Тишунина. – М.: Книжный мир, 2006. – С. 121–123.

6. Герасимов И. Ф. Тактические операции как форма взаимодействия органов предварительного следствия и дознания / И. Ф. Герасимов // Тактические операции и эффективность расследования: межвуз. сб. науч. тр. — Свердловск: Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1986. — С. 4-7.
7. Головин А. Ю. Криминалистическая систематика / А. Ю. Головин; под ред. Н. П. Яблокова. — М.: ЛексЭкст, 2002. — 305 с.
8. Джакишев Е. Г. Проблемы совершенствования криминалистических приемов и средств борьбы с хищениями и иными корыстными преступлениями в сфере экономики: автореф. дисс. на соискание ученой степени докт. юрид. наук: 12.00.09 / Е. Г. Джакишев. — Алмааты, 1994. — 54 с.
9. Журавель В. А. Системи слідчих дій та тактичні операції в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів / В. А. Журавель // Вісник Акад. прав. наук України. — 2009. — № 2 (57). — С. 197—208.
10. Исаенко В. Н. Проблемы теории и практики использования тактических комплексов в расследовании убийств / В. Н. Исаенко // «Черные дыры» в российском законодательстве. — 2004. — № 1. — С. 368—382.
11. Исаенко В. Н. Тактические комплексы в расследовании убийств с использованием сведений о материальных ценностях, похищенных преступниками у потерпевших: дис. канд. юрид. наук / В. Н. Исаенко. — М., 1990. — 188 с.
12. Колдин В. Я. Логико-информационная структура следственного действия и тактической комбинации / В. Я. Колдин // Криминалистика: ученик для вузов / отв. ред. Н. П. Яблоков. — М., 1996. — С. 369-370.
13. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Г. А. Матусовский. — Харьков: Консум, 1999. — 480 с.
14. Михальчук А. Е. Тактический комплекс и тактическая программа / А. Е. Михальчук // Криминалистика. Экспертиза. Розыск: сб. науч. тр. — Саратов: Саратов. юрид. академ., 1995. — С. 20—23.
15. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. — 3-е изд. — М.: АЗЪ, 1995. — 944 с.
16. Перкін В.І. Тактичні комплекси та їх роль у розслідуванні вбивств, пов'язаних із заволодінням матеріальними цінностями / В.І. Перкін // Наук. вісник Нац. акад. внутр. справ. — 2003. — № 1. — С. 174-178.
17. Селиванов Н. А. Советская криминалистика: система понятий / Н. А. Селиванов. — М.: Юрид. лит., 1982. — 152 с.
18. Селиванов Н. А. Советская криминалистика. Теоретические проблемы / Н. А. Селиванов, В. Г. Танасевич, А. А. Эйсман и др. — М.: Юрид. лит., 1978. — 192 с.
19. Сорокотягин И. Н. Использование специальных познаний в криминалистическом комплексе «установление неопознанного трупа или его частей» / И. Н. Сорокотягин, А. А. Шмидт. — Свердловск: Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1986. — С. 104-105.
20. Столяренко Л. Д. Психология: учебник для вузов / Л. Д. Столяренко. — СПб: Питер, 2008.
21. Толковый словарь русского языка / под ред. Д. Н. Ушакова. — Т. 1. — М.: Астрель, АСТ, 2000. — 1752 с.
22. Чебуренков А. А. Общетеоретические положения и практические аспекты криминалистической тактики / А. А. Чебуренков. — М.: Юрлитинформ, 2008. — 176 с.
23. Шепітько В. Ю. Організаційно-тактичні засоби: поняття та значення / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель // Питання боротьби із злочинністю: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін. — Х.: Право, 2009. — Вип. 18. — С. 185—192.
24. Шиканов В. И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений / В. И. Шиканов. — Иркутск: Изд-во Иркут. гос. ун-та, 1983. — 200 с.
25. Шмонин А. В. Методика расследования преступлений: учеб. пособие / А. В. Шмонин. — М.: Юстицинформ, 2006. — 464 с.
26. Шмонин А. В. Методология криминалистической методики: монография / А. В. Шмонин. — М.: Юрлитинформ, 2010. — 416 с.
27. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: монографія / Б. В. Щур. — Х.: Харків юридичний, 2010. — 320 с.
28. Юридическая психология: Терминологический словарь / сост. А. М. Бандурка, В. С. Венедиктов, А. В. Тимченко, В. Е. Христенко, В. Б. Калиновский; под ред. А. М. Бандурки. — Харьков: Тимченко, 2005. — 425 с.
29. Якушин С. Ю. Актуальные проблемы тактико-криминалистического обеспечения уголовного судопроизводства в современных условиях / С. Ю. Якушин // Криміналістика ХХІ століття: матеріали міжнар. наук.—практ. конф., 25—26 листоп. 2010 р. — Х.: Право, 2010. — С. 556—560.
30. Якушин С. Ю. Криминалистическая тактика: вопросы теории и практики: учеб. пособие / С. Ю. Якушин. — Казань: Казан. ун-т, 2010. — 178 с.
31. Якушин С. Ю. Тактические задачи и средства их решения при расследовании преступлений / С. Ю. Якушин // Криміналіст першодрукований. — 2011. — № 3. — С. 51-66.

Шевчук В. М. Тактическая операция как разновидность тактико-криминалистических комплексов

Аннотация. Исследуются тактические операции в системе тактико-криминалистических комплексов. Доктринальные подходы к определению понятия «тактико-криминалистический комплекс» основывается на дифференцированном понимании таких организационно-тактических средств как тактическая операция и тактическая комбинация. Они рассматриваются и как самостоятельные категории криминалистики, и как специфические разновидности тактико-криминалистических комплексов раскрытия и расследования преступлений.

Ключевые слова: тактико-криминалистические комплексы, тактическая операция, тактична комбинация, организационно-тактические средства.

Shevchuk V. Tactical operation as a variety of tactical and criminalistic complexes

Summary. Tactical operations in the system of tactical-forensic complexes have been investigated in this research. The doctrinal approaches to the definition of «tactical-forensic complex» are based on a differentiated understanding of such organizational and tactical means as a tactical operation and tactical combination. They are considered both as separate categories of criminology and as specific types of tactical and forensic complexes used to disclose and investigate crimes.

Keywords: tactical and forensic complexes, tactical operations, tactical combination, organizational and tactical means.